3.1. Hac İle İlgili Kavramlar

Âfâkî: Harem ve Hill bölgelerinin dışında yaşayan kimselere denir. Bir başka ifade ile Mekke'nin etrafındaki "mîkat" denilen noktaların sınırladığı bölgenin dışında ikâmet edenlerdir.

Arafat: Mekke'nin yaklaşık 25 km güneydoğusunda (yaya 6 saat mesafede) Harem sınırları dışında bir bölgenin adıdır. Haccın iki rüknünden biri olan "Vakfe" Zilhicce'nin 9. günü burada yapılır. "Cebel-i rahme" denilen tepe de buradadır. Burada bulunan Nemire Mescidi'nin güney kısmı, Arafat bölgesinin dışında kalır.

Bedel: Başkası adına hacceden, vekil olarak hacca gönderilen kimse demektir.

Bedene: Deve ve sığır cinsinden olan kurbana "bedene" adı verilir.

Cemre: Hacda şeytan taşlama işleminin yapıldığı sembolik yerlerden her birine denir.

Cinâyet: Suç, yasak ihlali demektir. Hac ve umre için ihrama giren kişinin cezayı gerektirecek ihram yasaklarından birini işlemesine denir.

Dem: Koyun ve keçi cinsinden olan kurbana "dem" adı verilir. Dem-i cübrân, ceza kurbanı; dem-i şükrân ise şükür kurbanı demektir.

Fevât: Bir şeyin vaktinin geçmesi demektir. Hac için ihrama giren bir kişinin arefe günü Arafat vakfesine yetişememesi, vakfe süresi içinde bir an olsun Arafat'ta bulunamaması ve böylece o seneki haccın vaktini kaçırması durumudur.

Eşhuru'l-hac (Hac ayları): Hac menasikinin başladığı ve devam ettiği aylardır ki şevval ve zilkade ayları ile zilhiccenin ilk on günüdür. Bu aylardan önce ihrama girmek kerâhetle caiz ise de, haccın diğer menasikini yapmak caiz değildir.

Eyyamü'-hac (Hac günleri): Eyyam-ı malumat (belirli günler) olarak da bilinir. Zilhiccenin ilk 10 günü Terviye, Arafe ve kurban günleri bunlardandır.

Eyyam-ı madûdât (Sayılı günler): Beş vakit namazın farzlarından sonra "tekbir" alınan günlerdir. Arefe günü (9 Zilhicce) sabahından bayramın dördüncü (13 Zilhicce) gününe kadar beş gündür. Bunlara "Eyyam-ı Teşrîk" (Teşrik tekbirlerinin alındığı günler) de denir.

Hacerülesved: 18-19 cm çapında, kırmızımsı, esmer, parlak bir taştır. Kâbe inşa edilirken Hz. İsmail tarafından Ebu Kubeys Dağı'ndan getirilen bu mübarek taş, tavafa başlanacak yere işaret olmak üzere hâlen bulunduğu köşeye konulmuştur. Tavafa başlarken her şavtın sonunda ve sa'ye başlarken bu taşı istilâm etmek sünnettir.

Görsel 3.13: Hacerülesved

Halk ve Taksîr: "Halk", saçların dipten tıraş edilmesi; "taksîr" ise saçların kısaltılmasıdır.

Harem Bölgesi: Mekke ve etrafında bitkileri koparılmamak ve hayvanları avlanmamak üzere sınırları belirlenmiş bölgeye "Harem" denir. Bu sınırların dışında kalan yerlere ise "Hıll" denir.

Hatîm ve Hıcr-i Kâbe: Kâbe'nin kuzeybatı duvarının (Rükn-i Irâkî ile Rükn-i Şâmî arası) karşısında, yarım daire şeklinde bir duvar vardır ki buna "Hatîm"; bu duvar ile Beytüllah arasındaki boşluğa "hıcr"

(Hıcr-i Kâbe, Hıcr-i İsmail veya Hatîra) denir. Hıcr-i Kâbe'de namaz kılınır, dua edilir, fakat kıble olarak buraya karşı namaz kılınmaz. Çünkü Hz. İbrahim'in yaptığı Kâbe binasına bu kısım da dâhildi. Kâbe'ye dâhil olduğu için tavafın, bu duvarın dışından yapılması vaciptir.

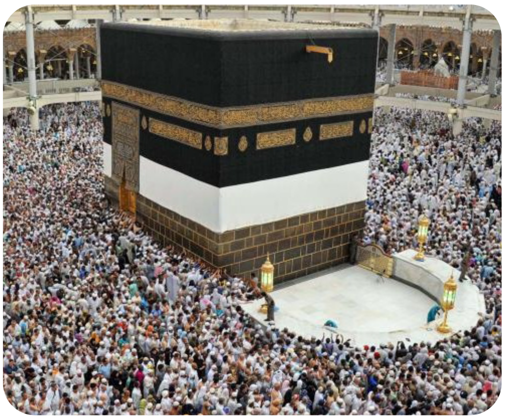
Görsel 3.14: Hatîm ve Hıcr-i Kabê

Hedy: Hac menasikiyle ilgili olarak Harem bölgesinde kesilen kurbandır.

Hervele: Sa'yın her şavtında, Safa Tepesi'yle Merve Tepesi arasında yer alan işaretli düz bölgede, erkeklerin süratli ve canlı yürümesidir. Erkeklere sünnet olan bu fiili kadınlar yapmazlar.

Hıll: Harem bölgesi ile mîkat sınırları arasında kalan yerlere "Hıll" denir. Bu bölgede ikamet edenlere Mîkatî veya Hillî denir. Mîkatîler gerek hac gerek umre için Harem bölgesine girmeden bulundukları hill bölgesinde ihrama girerler.

Görsel 3.15: İhram, hac ve umre süresince giyilmek üzere hazırlanmış beyaz renkli dikişsiz dokumaya bürünmeyi ifade eder.

Iztıbâ': Tavaf esnasında ihramın üst kısmı olan ridânın bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuz üzerine atmak, böylece sağ omuz ve kolu ihramın dışında bırakmaktır. Remel yapılması gereken tavafların bütün şavtlarında "ıztıbâ'" sünnettir. Tavaf bitince omuz örtülür; tavaf namazı, omuz örtülü olarak kılınır. Remel yapılan tavaflar dışında hiçbir zaman ıztıbâ' yapılmaz.

İhram: Hac ve umre niyetiyle, diğer zamanlarda helal olan bir kısım fiil ve davranışları, kişinin kendisine belirli bir süre için haram kılması demektir. Bu esnada erkeklerin büründükleri "ridâ ve izâr" denilen iki parça örtüye de halk arasında "ihram" denilmektedir. İhram niyet ve telbiye ile olur. İhrama giren kimseye ihramlı olduğu sürede "muhrim" denir.

İhram Yasakları: İhramlı iken yapılması cezayı gerektiren fiil ve davranışlardır (Tırnak kesmek, dikişli elbise giymek...gibi).

İstilâm: Tavaf esnasında imkân bulanın Hacerülesved'i öperek selamlaması demektir. Tavafa başlarken tavaf esnasında her bir şavtı tamamlayıp hizasına geldikçe ve sa'ye başlanacağı zaman, Hacerü'l Esved'i istilâm sünnettir. İzdiham olursa uzaktan selamlamak yeterlidir.

İzâr: Belden aşağıya dolanan peştemal gibi örtüye "izâr" denir.

Makam-ı İbrahim: Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa ederken iskele olarak kullandığı veya halkı hacca davet ederken üzerine çıktığı taşın bulunduğu yerdir. Mümkün olursa tavaf namazının burada (Makam-ı İbrahim'in arkasında) kılınması efdaldir.

Menâsik: Hac ve umre ile ilgili fiil ve ibadetlerden her birine "nüsük" veya "mensek" denir. Bunun çoğulu "menasik" tir. Hac ve umre ile ilgili işler ve ibadetler demektir.

Mîkat: Doğrudan harem bölgesine veya Mekke'ye gelen âfâkîlerin ihramsız geçmemeleri gereken beş noktanın her birine denir.

Mina: Müzdelife ile Mekke arasında, Harem sınırları içinde bir bölgenin adıdır. Büyük, Orta ve Küçük Cemreler buradadır. Bayram günleri "şeytan taşlama" denilen "remy-i cimâr" burada yapılır. Hac ile ilgili kurbanlarda genellikle burada kesilir.

Müzdelife: Arafat ile Mina arasında Harem sınırları içinde bir bölgenin adıdır. "Muhassir Vadisi" dışında, Müzdelife'nin her yerinde vakfe yapılabilir.

Remel: Hac veya Umre'de, arkasından sa'y yapılacak tavafların ilk üç şavtında; erkeklerin kısa adımlarla koşarak ve omuzları silkeleyerek çalımlı ve süratli yürümeleridir. Sonrasında sa'y yapılacak tavaflarda "remel" sünnettir. Sonunda sa'y yapılmayacak tavaflarda remel yapılmaz.

Remy-i Cimâr (Şeytan Taşlamak): Mina'da "Cemre" adı verilen taş kümelerine ufacık taşlar atmak demektir. Hac'da bayram günlerinde Mina'da "Akabe, Orta ve Küçük Cemre" adı verilen, üç Cemre'ye usulüne göre yedişer taş atmak vaciptir.

Görsel 3.16: Sa'y ibadetinden bir görünüş

Ridâ: Belden yukarıya örtülen havlu ve benzeri örtüye "ridâ" denir.

Sa'y: Koşmak, çaba göstermek gibi anlamlara gelen sa'y, Hac veya Umre esnasında Safa'dan başlanıp Merve'de tamamlanmak üzere yedi defa gidip gelmeyi ifade eder. Safa'dan Merve'ye gidiş bir şavt ve Merve'den Safa'ya dönüş bir şavt olur.

Şavt: Tavafta, Hacerülesved'den başlayıp tekrar aynı yere gelinceye kadar, Kâbe'nin etrafını bir defa dolaşmaktır. "7" şavt, bir tavaf olur. Sa'y'de ise Safa'dan Merve'ye gidiş ve Merve'den Safa'ya dönüşlerden her birine "şavt" denir.

Tavaf Namazı: Bütün tavaflardan sonra iki rekât olarak kılınan namazdır. Hanefilere göre vacip olan bu namazın "Makam-ı İbrahim"in arkasında kılınması müstehaptır.

Tavaf: Hacerülesved'in bulunduğu köşeden veya hizasından başlayıp Kabe'nin etrafında yedi defa dolaşmaktır. Devirlerden her birine "şavt" denir. Çeşitli nevileri vardır:

Kudüm tavafı: Hac niyetiyle ihrama giren kişinin Mekke'ye varınca yaptığı ilk tavaftır.

Ziyâret tavafı: Buna "İfâda tavafı" da denir. Haccın rükünlerinden biri ve farz olan tavaf budur. Arafat vakfesinden sonra ve bayramın ilk üç gününde yapılması gerekir.

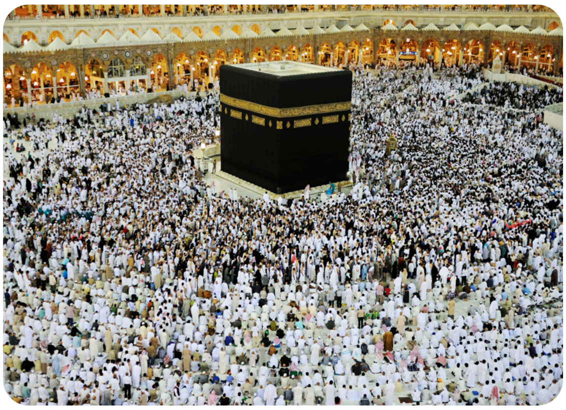
Görsel 3.17: Hacılar farz olan tavafın dışında zaman buldukça Allah (cc) rızasını kazanmak niyetiyle Kâbe'yi tavaf ederler.

Veda tavafı: "Sader tavafı" da denir. Mîkat sınırları dışından gelen hacıların ziyaret tavafından sonra Mekke'den ayrılırken son defa yaptıkları tavaftır.

Umre tavafı: Sadece Umre yapmak üzere Mekke'ye gelenler ile temettü veya kıran haccı yapanların Mekke'ye geldiklerinde ilk yapacakları tavaftır.

Nezir (adak) tavafı: Herhangi bir sebeple adanmış olan tavaftır. Bu tavafı yapmak vaciptir.

Tahiyyetülmescit tavafı: Tahiyyetülmescit namazı yerine, Mescid-i Harama her ne zaman gidilse hürmeten ve mescidi selamlamak için yapılan nafile tavaftır.

Nafile (tavavvu') tavaf: Mekke'de bulunan süre içinde, hacla ilgili olarak yapılması gereken tavaflar dışında, fırsat buldukça Allah rızasını kazanmak niyetiyle zaman zaman yapılan tavaf.

Görsel 3.18: Gerekli şartları taşıyan Müslümanların ömründe bir defa haccetmesi farzdır.

Tehallül: İhramdan çıkmak, ihram yasaklarının sona ermesi demektir. Hac ve umre için ihrama giren kimse belirli menasiki eda ettikten sonra tıraş olarak ihramdan çıkar.

Telbiye:

"لَبَّيْكَ اللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لاَشَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لاَشَرِيكَ لَكَ"

"Lebbeyk, Allâhümme lebbeyk, lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk, inne'l-hamde ve'nni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerîke lek." Rabbim, davetine sözüm ve özümle tekrar tekrar icabet ettim, emrine boyun eğdim. Rabbim senin davetine icabet, boynumun borcudur. Senin eşin ve ortağın yoktur. Rabbim, bütün varlığımla sana yöneldim. Hamd senin, nimet senin, mülk de senin. Bütün bunlarda eşin ve ortağın yoktur senin."[46] demektir. Telbiye yüksek sesle söylenir; hanımlar, gerek telbiye gerek diğer dua ve zikirlede seslerini yükseltemezler. Telbiye, ihramlı bulunulduğu sürece, ayakta, otururken, yürürken, binek üzerinde, her hâlde ve fırsatta yapılabilir. Telbiye, hacda Zilhicce'nin 10'uncu (bayramın birinci günü) Akabe Cemresi'ne taş atmağa başlamakla; umrede ise umre tavafına başlamakla son bulur, daha sonra yapılmaz.

Teşrik tekbirleri: Kurban Bayramı arefe günü sabah namazından başlayıp bayramın dördüncü günü ikindi namazına kadar farz namazların ardından okunan tekbirlerdir. Teşrik tekbirleri, Hanefi mezhebinde vacip, Şafii mezhebinde sünnettir.

Udhiyye: Kurban Bayramı'nda belirli şartları haiz kimseler tarafından kesilen kurbandır.

Umre: Belirli zamana bağlı olmayarak ihrama girip Kâbe'yi usulüne göre tavaf ve Safa ile Merve arasında sa'y etmekten ibaret olan ibadettir.

Vakfe (Vukuf): Belirli bir yerde, belirli süre kalmak demektir. Hacda, Arafat ve Müzdelife denilen iki yerde vakfe vardır. Bunlardan "Arafat vakfesi" haccın rüknü olup, farzdır. "Müzdelife vakfesi" ise vaciptir.[47]

46 Müslim, Hac, 19.
47 Hac kavramları ile ilgili geniş bilgi için bk. Yüce, Hac Rehberi.
48 Al-i İmran suresi, 97. ayet.